

Hogyan építsünk művészeti portált?

Szemponatok a Virtuális Szentendrei Tárlat korszerűsítésének tervéhez

DIGITALIZÁCIÓ, INTERAKTIVITÁS A MŰVÉSZETBEN

Rohamtempóban digitalizálódó világunkban sokakban felmerül a kérdés: született-e valaha olyan műalkotás, ami úgy működik, mint egy weblap? Létezik-e valódi interaktivitás a művészetben? És ha igen, mi módon?

Elsőként irodalmi példák jutnak eszünkbe. A *Talmud* esetében „egy enciklopédiát találunk, mely számtalan tudásfacettát gyűjt magába. A szövegek egyáltalán nem csak kommentárok lehetnek, de történetek, néphagyomány, szokások leírása, csillagászati vagy akár antropológiai megfigyelések, [...] állatok, növények számbavétele, természetrajz és szinte minden. Ezen facetták legtöbbször dialógus formában szerveződnek, logikai vagy asszociatív kapcsolattal.”

A szöveg lezáratlansága, végtelenbe nyúló bővíthetősége, variálhatósága szempontjából a modern (posztmodern) irodalomból James Joyce *Ulysses* című műve a gyakran idézett példa, de akár Krúdy Gyula elbeszélésciklusaira is lehet hivatkozni, amelyekben többször, többféleképpen megírta ugyanazt a történetet.

A kortárs magyar írók közül Farkas Péter *Gólem* címet viselő hipertextje – immár a számítógép adta lehetőségeket kihasználva – ténylegesen az olvasóra bizza a mű „befejezését”, vagyis inkább folytatását, azzal, hogy számos lehetséges útvonalat ajánl fel számára. Fodor András életművének hálózati kiadása, az, *iNapló* minden példánál jobban szemlélteti, milyen sokoldalú feldolgozásra ad lehetőséget a könyvtártudományban a korszerű eszközök alkalmazása.

Túl nagy bátorság lenne azt állítani, hogy a művészet több ezer éves történetében bármilyen alapvető változást előidézett volna a digitalizálás, de annyit talán meg lehet állapítani, hogy napjaink internetes kultúrájára fokozottan jellemző a párbeszédes jelleg. Az is kétségtelen, hogy egyre gyakrabban valamilyen monitor (tévé, számítógép, telefon) segítségével kommunikálunk egymással, és ez az audiovizuális, kevert műfajoknak kedvez, szemben a csak látáson vagy halláson alapuló médiumokkal. Az persze, hogy manapság szinte mindenki fotózhat, videózhat és véleményt nyilváníthat egy zsebben lapuló telefon segítségével, sőt, mindezt közzé is teheti a nagyközönség előtt, még nem jelenti, hogy mindenki művész vagy kritikus. De hogy a kommunikáció megváltozott eszközei óhatatlanul változást idéznek elő a művészetben (a politikában, a tudományban stb.), így a könyvtárakban, múzeumokban is, az vitathatatlan.

A VIRTUÁLIS SZENTENDREI TÁRLAT LÉTREJÖTTE

A *Virtuális Szentendrei Tárlat* 2001-ben jött létre, eredetileg azzal a céllal, hogy a *MűvészetMalom* terveinek megvalósulását segítse. Ez a kulturális létesítmény nem sokkal korábban nyílt meg egy ipari műemlék, a régi szentendrei fűrészmalom épületében.

A kezdőlap

Az intézmény fő feladatának a kortárs képzőművészet népszerűsítését tekintette, és persze elsősorban a szentendrei művészetét. Programjában szerepelt, hogy – folytatva a korábban kétévente megrendezett Szentendrei Tárlatok hagyományát – rendszeres bemutatkozási lehetőséget nyújtson a városban és környékén élő képző- és iparművészeknek. A biennálék korábban a szocializmus intézményrendszerének keretein belül szerveződtek, a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága felügyelete alatt, majd a rendszerváltozással megszűntek. A rendszeres bemutatkozás hiányát azonban az ezredfordulóra egyre inkább érzékelték a művészek és a közönség is.

A szentendrei művészet régen

Szentendre az 1920-as évek óta vonzza a festőket. A világháború után, Erdély elvesztésével a nagybányai művészkolóniai tagjai új helyet kerestek. A Képzőművészeti Főiskola hallgatói, Réti István tanítványai egyre gyakrabban jártak Szent-

endrere, ami az akkor divatos, főleg posztimpresszionista jellegű festészet műveléséhez ideális helyszín volt. A Duna-parti kisváros fővároshoz való közelsége, szép fekvése, múltat idéző, csendes, romantikus utcaképe miatt jó választásnak bizonyult.

Ráadásul egy műpártoló polgármester helyet is biztosított a festőknek, így 1928 januárjában Iványi-Grünwald Béla elnöklétével megalakult a *Szentendrei Festők Társasága*, egy évvel később pedig létrejött a szentendrei művésztelep, ahol nyilvános festőiskola is működött. A '30-as évek második felétől alakult ki a jelentőségében országhatárainkon túlra is kiható szentendrei képzőművészet. Alkotóit nem a stílus egysége, inkább a hely szelleme kapcsolta össze. A második világháború után sok új tagja lett a Szentendrei Festők Társaságának. Rövid, két-három éves pezsgés következett. Ekkor jött létre az ún. Európai Iskola, amelyet tulajdonképpen Szentendrei Iskolának óhajtottak nevezni, hiszen a vezető művészek valamennyien helyi kötődésűek voltak. Stílusegységről itt sem volt szó, csupán a háború utáni reményteljes néhány esztendőben – 1945 és 1948 között – az Európa felé való nyitásra törekedett e művészcsoport. Az Európai Iskola leglényegesebb művészi cselekedete Korniss Dezső, az akkor már nem élő Vajda Lajos, s a fiatalabb Bálint Endre nevéhez köthető. A szakirodalom programjukat konstruktív szürrealista tematika néven jegyzi. A Vajda Lajos által megfogalmazott program lényege abban állt, hogy művészetükkel a bartóki zenei metódus képzőművészeti megfelelését keresték. Motívumokat gyűjtöttek Szigetmonostoron, Szentendrén, ezeket emelték be művészetük által a „grand artba.”

1948-ban, „a fordulat évében” egy rendelettel megszüntették a Szentendrei Festők Társaságát, mint ahogy az összes egyesületet, kört az országban. Ez az Európai Iskola végét is jelentette. A képzőművészek közül sokan emigráltak vagy háttérbe szorultak. Ekkor jött létre az országos hatókörű Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége, amely egységes irányítás – és ezzel együtt ellenőrzés – alá vonta a művészeti élet szereplőit.

Eljöttek a '60-as, '70-es évek. A Kádár-korszak legfőbb ideológusa, Aczél György fontos szerepet szánt kultúrpolitikájában Szentendrének: Pest megye „kulturális fővárosa”, az országba érkező külföldi politikusok, diplomaták protokoll-látogatásai számára fenntartott kirakatváros lett. Ekkor jött létre például a Szentendrei Teátrum. Kialakult a megyei intézményhálózat – élén két mamutintézménnyel, a Pest Megyei Művelődési Központ és Könyvtárral és a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságával.

Egyik múzeum létrehozását követte a másik. Ide települt az országos gyűjtőkörű Szabadtéri Néprajzi Múzeum, itt alapították meg a Szerb Egyházművészeti Gyűjteményt, és itt van Magyarország egyik leglátogatottabb múzeuma, a Kovács Margit-gyűjtemény. A hivatalos művelődéspolitikai fölfedezte a múlt művészeti hagyományait. A szentendrei ikonok már nem csupán egyházi szellemiséget sugárzó tárgyak voltak, hanem a déli szomszédainkkal bennünket összekapcsoló görögkeleti és bizánci kultúra remekei. Ekkoriban látták meg Ignatovity Jakovban, a neves szentendrei szerb íróban a magyar forradalom és szabadságharc hívét, az elfelejtett Stéger Ferencben Erkel Ferenc barátját és küzdőtársát. A régi művésztelep és a szentendrei festészet története is az érdeklődés homlokterébe került. A városka utcaképehez megint hozzátartozott a festegető piktorok látványa.

A művészek közül azok a szerencsések, akik „a három T”-ből (tiltott, túrt, támogatott) az utóbbi kategóriába kerültek, műteremlakáshoz juthattak az 1969-ben

megnyílt új művésztelepen. Sokan közülük az évek során elkötelezett szentendrei-
vé váltak, idővel szerves közösséget alkottak a helyi születésű vagy családjuk ré-
vén régebben ide kötődő művészekkel.

Újabb kezdeményezések

A későbbi Vajda Lajos Stúdió eredetileg fiatal, amatőr művészekből álló társa-
ság volt, akik alkalomszerű happeningjeikkel szinte ártatlanul vetődtek tiltott terü-
letre. A szigor enyhülésével ők is átkerültek – ha nem is a támogatott, de legalább-
a túrt kategóriába. Azóta, negyvenéves fennállásuk alatt több száz művésszel ke-
rültek kapcsolatba – a VLS pinceműhelyében és más helyszíneken szervezett kiál-
lítások, fesztiválok, akciók, performanszok során.

A civil- és magánszférának a rendszerváltozás előtti újraéledésére jellemző,
hogy az adott kereteken belül megint egyre nagyobb számban működtek a különfé-
le egyesületek, klubok (például a művelődési házakban vagy a Hazafias Népfront
helyiségeiben).

Művészeti egyesületek is létrejöttek: a Vajda Lajos Stúdió mellett megalakult a
Szentendrei Műhely Galéria és az Art'éria Galéria. Az országban szinte elsőként
indult újra egy helyi újság, a százéves hagyományra visszatekintő *Szentendre és
Vidéke*.

MűvészetMalom

A differenciálódó helyi művésztársadalmat összefogta egy nagy terv: a volt fű-
részmalom felújításának, kortárs művészeti központtá alakításának terve. Már a
'80-as évek közepétől sok szó esett róla. Létrehozták a Szentendre Művészetéért
Alapítványt; műtárgyaukciókkal, saját szellemi és fizikai munkával, pénzado-
mányokkal, egyéb felajánlásokkal segítették a művészek az épület állagmegóvá-
sát, rendbetételét. Mégis csak az ezredfordulón nyílhatott meg a MűvészetMalom,
miután sikerült jelentősebb állami támogatást szerezni.

Ehhez a projekthez kapcsolódott 2000-ben a *Virtuális Szentendrei Tárlat* létre-
hozása. A cél az volt, hogy egy honlap is segítse a kortárs szentendrei képző- és
iparművészet bemutatását, kiegészítve a malombeli kiállításokat, és folyamatosan
elérhetővé téve az életműveket. Több mint száz szentendrei művész közel kétezer
alkotása került fel ekkor a világhálóra, egységes, jól kezelhető szerkezetben, egy
civillekből alakult kis csapat munkája nyomán.

Támogatónak a KFKI Számítástechnikai Csoportot sikerült megnyerni. A '90-es
évek második felében bontakoztak ki a világháló nyújtotta lehetőségek. Szinte ter-
mészetes volt, hogy a számítástechnikai fejlesztőcégek – mintegy mellékesen – a
művészet területén is kipróbálták, mi mindenre jó a kompjúter. A különféle, szöve-
ges és audiovizuális adatbázisok kezelésénél látványos eredményekkel lehetett be-
mutatni a szélesebb közönség számára a digitalizáció hasznosságát. A KFKI több
jelentős képzőművészeti portál létrehozásában is jeleskedett. Ilyen a *Képzőművé-
szet Magyarországon* és a másik, az európai művészet történetét bemutató *Web
Gallery of Art*. Mindkettő széles körben – főleg diákok és oktatók által – használt,

igényesen megszerkesztett és hosszú ideje fennálló honlap. Létrehozójuk és fejlesztőjük Krén Emil fizikus, aki fiatal kora óta vonzódik a képzőművészethez, és unokaöccse, Marx Dániel informatikus.

A Szentendre Művészetéért Alapítvány támogatásával, valamint a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága művészettörténészeinek közreműködésével, és nem utolsósorban a szentendrei művészek hozzájárulásával néhány hónap alatt sikerült befejezni a munkát. A munkacsoport fontos szereplője volt Deim Péter, akinek ez alkalomból készített professzionális műtárgyfotói képezték a gyűjtemény alapját. A művészéletrajzok egy részét az éppen akkor megjelent *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon* szolgáltatta.

A 2001-es megjelenés után nehéz időszak, néhány év tengődés következett. Szokatlan, ismeretlen volt a virtuális tárlat a megcélzott felhasználók nagy részének. Furcsa módon a legtöbb értetlenkedés maguktól a honlapon szereplő művészekről jött. Kevesen voltak közülük aktív számítógép-használók, sokan idegenkedtek a kompjútertől, nem látták át a dolog jelentőségét. Szakmailag átgondolt marketingre, bővítésre, fejlesztésre nem volt lehetőség, így a Virtuális Szentendrei Tárlat ott „villogott” ugyan az interneten, de kevesen látogatták. Hiábavaló próbálkozásokkal telt az idő, hogy az *artendre.hu* kapcsolatokat építsen másokkal. Az internetes adatforgalom felgyorsulása, mennyiségi növekedése csak később következett, és még el kellett telnie pár évnek, hogy a közigazgatási, kulturális intézmények is rendelkezzenek Magyarországon saját honlappal. Áttörés akkor történt, amikor Szentendre városa és más intézmények is beléptek az internethasználók táborába, és felvették hivatalos honlapjukra a linket. A hivatkozások, kattintások gyakorisága megnőtt, ezáltal előbbre sorolódott a honlap a keresőmotorok találati listáján.

Sokat segített a látogatottság növelésében, hogy néhány éve a gyűjtemény gerincét alkotó művészindex felkerült a Pest Megyei Könyvtár honlapjára. A felmerülő igényeket, hogy egészítsük ki az anyagot, úgy oldja meg a könyvtár, hogy elkéri és az adott névvel megjeleníti a jelentkezők saját honlapjának linkjét, ami a legtöbb esetben rendelkezésre áll. Ebből is látszik, rövid idő alatt mennyit változott a számítógépes írástudás.

Több mint tíz év telt el a honlap megszületése óta, lényegében minden változtatás nélkül. Ez a tíz év éppen egybeesett azokkal a számítástechnikai fejlesztésekkel, amelyek lehetővé tették a honlapok minőségének jelentős mértékű javítását. A továbblépésről mindenképpen egységes terv szerint, a korszerű elveket és a lehetőségeket figyelembe véve kell gondolkodni.

„A mai szentendrei művészet rendkívül sokszínű. Szinte minden stílusirány megtalálható: hagyományos tájfestészet, konstruktív tendenciák, fluxus, happening és performance, lírai és geometrikus absztrakció, environment, land art, mail-art és még mások. Kijelenthetjük, hogy a szentendrei művészet a teljes kortárs hazai művészetet reprezentálja.”

Hann Ferenc művészettörténész 2001-es megállapítása a mai napig megállja a helyét, bár a felsorolást ki lehetne egészíteni számos, épp a digitális technika elterjedésének köszönhetően azóta felfutott műfajjal. Az alkotók listáját is bővíteni kell, hiszen közben felnőtt egy új művésznemzedék.

VÁLTOZÁSOK A WEBEN, A FEJLŐDÉS IRÁNYAI

Ha művészeti honlapot tervezünk, érdemes számba venni, milyen jelentős változások történtek az elmúlt egy-két évtizedben az információközvetítésben, amelyek témánk szempontjából – képzőművészeti alkotások megjelenítése a világhálón – lényegesnek mondhatók. Mi az a néhány dolog, ami gyökeresen megváltoztatta a közgyűjteményekben tárolt dokumentumok használatát (sőt, a dokumentumhasználatot magát)?

Adattárolás, kommunikáció

Először is: újfajta *információhordozók* terjedtek el, ennek következtében megváltozott az adatrögzítés, az adattárolás módja. Leegyszerűsítve a dolgot – papír és festék, könyvtár és múzeum helyett –, egyre nagyobb szerephez jut a számítógép. Online adatbázisok jöttek létre és váltak széles körben elérhetővé, virtuális könyvtárak, galériák keletkeztek. Ezzel együtt fokozatosan áttevődik a hangsúly a nyomtatott vagy egyéb hagyományos módon rögzített és tárolt dokumentumokról a digitálisakra, legyenek azok szöveges, hangzó, vizuális anyagok vagy akár tárgyak. A digitalizáció a képzőművészet vonatkozásában új műfajok keletkezésével is jár.

Másodszor: az *információközvetítés módjai* is megváltoztak. Nehéz időrendbe vagy logikai sorrendbe sorolni ezeket a változásokat, mert rendkívül rövid idő alatt és szinte egy időben, egymásból alakultak ki. Címszavakban megfogalmazva: elektronikus levelezés, honlapok, online folyóiratok, blogok, közösségi hálózatok, mobiltelefon. Ezek közül ejtsünk szót az információkeresésről és a honlapok működéséről, főként gyakorlati szempontból.

Mi az a néhány dolog, ami gyökeresen megváltoztatta a közgyűjteményekben tárolt dokumentumok használatának módját, sőt a dokumentumhasználatot a legszélesebb értelemben? Ejtsünk szót az információkeresésről és a honlapok működéséről, főleg a gyakorlat szempontjából!

A keresőmotorok

„A keresés legalább annyira megváltoztatta az internet használatát, mint amekkorára befolyása volt (van) az internetnek az egész világra” (Kenczler Mihály)

Márpedig ez a hatás óriási, és mivel a digitális univerzum nagy sebességgel tágul, nem kiszámítható, mi lesz a folyamat eredménye.

„Még legalább tíz évig érvényes lesz a Moore-törvény: a számítógépek teljesítménye másfél-kétévente megkétszereződik: 2022-ben tehát a harminckétszerese lesz a mainak. Ez a növekedés a hajtómotorja egyrészt a kezelendő adatok szaporodásának, másrészt a hálózati sávszélesség növekedésének. A mennyiségi növekedés pedig időnként minőségi ugrásokat eredményez, általában felfelé, néha pedig lefelé...” (Uo.).

Az internet létezése során már átélt néhány ilyen ugrást. Ezek közül az egyik legjelentősebb a *PageRank*, a Google bejegyzett védjegye. Ez olyan algoritmus, amely az egyes dokumentumokhoz számokat rendel aszerint, hogy hány link mu-

tat rájuk más oldalakról, figyelembe véve azt is, hogy azokra az oldalakra, amelyekről a linkek származnak, mennyi link mutat.

A PageRank rangsorolja az oldalakat a hiperlinkhálózatban elfoglalt helyük alapján. Ez a Google internetes keresőmotor legfontosabb eleme. Larry Page és Sergey Brin fejlesztették ki 1998-ban a Stanford Egyetemen. Voltak, vannak más keresőmotorok: az Ask, a DuckDuckGo, vagy a magyar fejlesztésű Polymeta. „Az AltaVista keresőből lett a Yahoo! keresőgépe, amelyet ma már a Microsoft Bing motorja hajt. A keresőpiacot ma az jellemzi, hogy a Google-ön kívüli összes szolgáltatásnak együttvéve kisebb a részesedése, mint a Google részesedésének fele” (Uo.).

A Google persze nem csak keresőmotor. Néhány nevezetes (és állandó fejlesztés alatt álló) projektjük: a Google Earth, Google Map, Google Street View (térképek, útvonaltervezés), Google Art Project, Knowledge Graph, Google Cultural Institute, Google Books stb. Ez utóbbi, a rekord sebességgel épülő virtuális világkönyvtár, hibái és nehézségei ellenére is különösen figyelemreméltó vállalkozás. Az alapítók készen állnak rá, hogy „*rengeteg pénzt és technikai erőforrást áldozzanak a sok mérföldnyi könyv digitalizálására, melyek így csak a port fogják a világ könyvtárainak ritkán látogatott polcain*” (Kenczler Mihály). Tervük megvalósítását jelentős egyetemi könyvtárakban kezdték: Michigan, Harvard, Oxford stb. A legújabb fejlemények: hét év pereskedés után megállapodtak a projektbe bevont kiadókkal. Viszont a szerzőkkel való megegyezés még várat magára.

A jövőt az ún. „tanuló alkalmazások” jelentik, ami már a szemantikus web, a felhasználóval való közvetlen kommunikáció felé mutat. „Az [ilyen] alkalmazások fejlesztésének csak az etika szabhat határt” – mondta Scott Rubin, a Google és a YouTube kommunikációs igazgatója budapesti előadásában.

A honlapok

Milyen a jó honlap? Mire érdemes figyelni egy cég, egy könyvtár, egy galéria, de akár egy személyes webes megjelenéskor? És a másik oldalról: mit tükröz kereséskor a találatok sorrendje?

Lényeges a releváns *tartalom*. Ha a válasz nálunk található meg azokra a kérdésekre, amik sokakat foglalkoztatnak, akkor valószínűleg sokan át is veszik tőlünk az adott tartalmat, és ez növeli az oldalunkra mutató linkek számát. De nem elég, ha van egy jó honlapunk, a folyamatos gondozására is energiát kell fordítanunk. Végig kell gondolnunk, milyen rétegeket kívánunk elérni és hogyan. Meg kell tanulnunk a kereső fejével gondolkodni, az ő szemével látni. Kell tehát egy jó *marketingstratégia*. Ennek része például a kapcsolatépítés. Ezzel direkt módon is befolyásolhatjuk, hogy minél több, más oldalon elhelyezett link mutasson a mi oldalunk jelentős tartalmaira. „*Átlagosan két, az oldalunkra mutató linkre van szükség ahhoz, hogy ellensúlyozzunk egy onnan elvezetőt*” – olvasható egy honlapfejlesztésről szóló cikkben.

A világháló dinamikus rendszerében percről percre változik minden: új vetélytársaink támadhatnak, új és újabb lehetőségek, igények merülnek föl, régi igények újrafogalmazódnak. Ezért fontos, hogy az általunk kínált tartalom legyen *lényegre*

törő. Ha el is akarunk (tudunk) merülni a részletekben, minden nagyobb egységhez legyenek rövid összefoglalók (leadek, kopfok), amik alapján a felhasználó el tudja dönteni, hogy érdemes-e tovább időznie az oldalon. Az összefoglalókban és a szöveg egészében szerepeljenek a felhasználók által gyakran keresett kifejezések. Ennek megfelelően a *kulcsszavazás* mindig legyen tekintettel az aktuális keresési trendekre. A választott kulcsszavaknak bizonyos gyakorisággal ismétlődniük kell. Szakemberek szerint ideális, ha átlagosan 4–7 százalékban tartalmazza az oldal szövege a legfontosabb kulcsszavakat. Nem célravezető viszont teleszórni az oldalt csalinak használt szavakkal, mert a változásokhoz a keresőmotorok is alkalmazkodni próbálnak.

Külön figyelmet kell fordítanunk az akadálymentesítésre: a képek tartalmi leírásával, a változtatható betűmérettel stb.

Közüntézmények: iskola, könyvtár, múzeum

Évek óta lehet hallani arról, hogy Amerikában az egyetemi könyvtárakból kihordják a könyveket külső raktárakba, vagy egyszerűen kidobják őket, és a helyükre számítógépek kerülnek. Az itthoni könyvtárak még nem ilyen bátrak, persze kevesebb is a pénz a digitalizálásra, gépvásárlásra, de nálunk is megfigyelhető (pl. az ELTE BTK olvasótermében), hogy a könyveket szinte alig használják a diákok, az asztaloknál csak néhányan olvasnak, viszont az a kevés – többnyire korszerűtlen – számítógép mindig foglalt. A tendencia tehát érvényesül, bár az iránya menet közben valószínűleg módosul. A mobilkészülékek térhódításával mind többen engedhetik meg maguknak, hogy valamilyen hordozható számítógépük legyen. Előbb-utóbb mindenkinek lesz egy kis „varázsdoboz”, amiben magánál tarthatja a saját (virtuális) könyvtárát.

A tengerentúli közkönyvtárak nagy része már kölcsönöz elektronikus tartalmat e-bookra konvertálva. Tehát szolgáltat *e-könyvet*. Az okostelefon megjelenése e téren is változást hozott – annak ellenére, hogy nem erre találták ki. A könyvtáraknak tehát nem szabad idegenkedniük az e-booktól. Ez is csak egy eszköz – habár másfajta – a tartalom hozzáférhetővé tételére. Használata rövidesen természetessé válik, ahogyan pár év leforgása alatt magától érttetődővé vált a számítógépé is.

A technológiai változások az oktatást is forradalmasítják. Napjainkban rengeteg ingyenesen letölthető, megosztható dokumentum áll a diákok rendelkezésére a felkészüléshez. „Dívik” a számítógépes *távtanulás*. Az amerikai oktatási minisztérium felmérése szerint „*ma már a számítógépünk előtt ülve hatékonyabban tudunk tanulni, mint egy osztálytermi előadáson*”. Ráadásul „*a diákok jóval a tanárok előtt járnak a webkettes alkalmazásokban rejlő lehetőségek kihasználásában*” – állítja egy cikk a számítógépes tanulásról.

Természetes, hogy a könyvtárak, galériák is haladnak a korrallal, és bővítik állományukat virtuális anyaggal: *digitális adatbázisokat* tesznek elérhetővé és hoznak létre maguk is. A virtuális könyvtárak, múzeumok közös sajátossága, hogy távolról használhatóak. A felhasználó számára mindegy, hol vannak fizikailag a dokumentumok, a lényeg, hogy hozzáférjen a tartalomhoz, amikor szüksége van rá, ha lehet, azonnal. Számos külföldi és egyre több hazai példát is lehetne hozni az *online könyvtárhasználat* elterjedésére. Mándy Gábor beszámolója szerint: „1994

óta követi figyelemmel az amerikai közkönyvtárak internetes tevékenységét. [...] A könyvtárlátogatások és a nyomtatott dokumentumok használata helyett a trend az otthonról való könyvtár- és információhasználat lett.”

Értelemszerűen a könyvtárosi munkában is nagy változások következtek be. „A hagyományos tájékoztatási segédletek háttérbe szorultak – elsősorban az elektronikus információk egyre növekvő jelentősége [...] miatt. Emellett a pénzügyi korlátozások nyomán lehetetlenné vált a nyomtatott kézikönyvtár színvonalának fenntartása.” Nyilvánvaló lett, hogy az állományokat „jelentős mértékben korszerűsíteni és apasztani kell: a cél pedig egy kisebb, jobban használható és többségében elektronikus gyűjtemény létrehozása” – állapítja meg Murányi Lajos.

A közkönyvtárak szerepváltozása során megfigyelhető, hogy „az információs technológia egyre bővülő lehetőségeinek kihasználásával információs központokká válnak” (Antal Zsuzsanna). Míg a hagyományos könyvtár jellemzően az egyirányú ismeretközvetítés helyszíne volt, a könyvtár 2.0 – a web 2.0 mintájára – a passzívabb használókból aktív résztvevőket csinál. (A kifejezés kitalálója és elterjesztője Michael Casey angol könyvtáros. Blogja: *Service for the Next Generation Library*.) Mit jelent ez? Kezdetben volt a vezetékes telefon, de ma már a kommunikációban, az ismeretszerzésben és -továbbításban a könyvtáros, a muzeológus keze ügyében is ott van a mobiltelefon, a számítógép. Használja az sms-t, az e-mailt, a különböző levelezőlistákat, élvezi a honlapok, blogok előnyeit, hozzáfér online folyóiratokhoz, követésükhöz igénybe veheti az RSS-szolgáltatást, szabad enciklopédiákban kereshet, sőt maga is építheti őket (*Wikipédia*). Rendelkezésre áll a chat, az im-ek (instant messaging service) azonnali üzenetküldő szolgáltatása, készíthet és megoszthat hangfelvételeket (podcasting), fotót, videót, közösségi oldalakon tájékozódhat mások tevékenységéről és teheti nyilvánossá a sajátját...

A jó könyvtári blogon „a hozzászólás lehetőségén kívül más, aszinkron vagy szinkron kommunikációs módok is megjelennek, melyekkel könnyen kapcsolatba tud lépni az olvasó a könyvtárossal. A könyvtár rendezvényeinek, programjainak, tanfolyamainak reklámozására is megfelelő platform a webnapló, az olvasók így értesülhetnek arról, hogy mi történik a könyvtárban” – összegzi az előnyöket Bognár Noémi Erika.

Arról is hírt adhatnak a könyvtári blogok, hogy mi történik a nagyvilágban. Ahogy a várpalotai Krúdy Gyula Városi Könyvtár blogja például bemutatta az olvasónak a *Google Art Project*ről, virtuális sétára invitálva őt a világ nagy múzeumaiba, vagy a *Foursquare* szolgáltatást népszerűsítve felszólította: „*Csekkoljon be hozzánk!*” A következő klikkelés már akár a „*Vissza középkorba!*” lehet, ami internetes történelmi játék – vállalkozó szellemű gyerekeknek.

„*Írd le! Fotózd le! Töltsd fel! Oszd meg!*” Az együttműködésre serkentő múzeumi honlapok közül kiemelkedik a *StoryMap*, ami Szentendre közösségi történeteit, emlékeit gyűjti és publikálja. Az egyedülálló vállalkozás projektgazdái: Kende Tamás történész és a Ferenczy Múzeum munkatársai. A megváltozott körülmények, feladatok tehát újfajta kompetenciákat kívánnak a muzeológustól, könyvtárostól. Ezek részben technikai jellegűek: az újszerű eszközök használata és megismertetése másokkal, de szemléletbeliek is. Idetartozik „a tág látókör és hatalmas befogadókészség a technológiai, társadalmi trendek figyelésével egy időben. Az ebből leszűrni tanulságokat pedig villámgyorsan el kell sajátítania és alkalmaznia, integrálnia könyvtári környezetbe” – írja Takács Dániel, idézi Antal Zsuzsanna.

Mindenki könyvtáros

A könyvtárakban őrzött dokumentumok digitalizálásával kapcsolatban számos kérdés, szempont merül fel. Kinek a feladata? Milyen forrásból? Milyen formátumban? Hatékonyság vagy minőség? Konvertálhatóság? Állományvédelem? A megvalósulás cseppet sem zökkenőmentes útról, a felmerülő anyagi és szakmai nehézségekről jó áttekintést kaphatunk az OSZK és a MaNDA által szervezett szimpóziumon készült videofelvétel alapján (*Egy mandalat bánt engemet*) és Horváth Iván, az ELTE irodalomtörténész professzora ott elhangzott előadásából: *Könyvtár és könyvkiadás a világháló korában*. Az előadás figyelemkeltő kezdő és záró mondata – „Mindenki könyvtáros!” és „A könyvtár mindenképp főszereplővé válik!” – közötti látszólagos ellentmondás feloldása érdekében az alábbiakban felidézzük a szimpózium néhány gondolatát.

Napjainkban zajlik, sőt, már lezajlott „az asztali kiadványszerkesztés forradalma”. A következő korszak nem az *e-booké*, hanem az *f-booké* lesz (értsd: free-book), a GNU, a *copyleft*, a Lawrence Lessig neve által fémjelzett *Creative Commons* jegyében. A digitálisan sokszorosított dokumentumokkal kapcsolatos szerzői jogokat például a 2012-es digitális József Attila kritikai kiadás esetében az ELTE-n így fogalmazták meg: „Mindenkinek joga van arra, hogy ezt az összeállítást egészében vagy részben, bármely tetszőleges eszköz igénybevételével, akár papírra, akár más adathordozóra lemásolja, ott korlátozásmentesen tárolja, ingyenesen terjessze vagy pénzért árusítsa, feltéve, hogy ezt a címléírást, ezt a *copyright*-ot és ezt az engedélyező megjegyzést minden részleges vagy teljes másolati példányon jól olvasható módon feltünteti. Engedélyezetlen módosított változatokat nem szabad készíteni. Fordítások készítése nem számít módosításnak” (Szerzői jogi nyilatkozat).

Ennek a megengedő szemléletnek az elterjedése nagymértékben segítené a digitalizálás ügyét. Viszont nyilvánvaló, hogy szükség van olyan központi intézményekre, amelyek a megfelelő szaktudás és pénzforrások birtokában egységesen tudnák kezelni a felmerülő problémákat. Ilyen intézmények lehetnek a nemzeti könyvtárak, vagy például a 2011-ben megalakult Magyar Nemzeti Digitális Archívum, amelynek fő célja, hogy a teljes magyar kultúrkincs elérhető legyen egy központi felületen.

A közgyűjtemények másik nagy csoportjánál, a művészeti gyűjteményeknél nagyjából hasonló a helyzet, bár a művészeti tárgyak digitalizálása során a minőség talán még nagyobb szerepet játszik, mint a szöveges dokumentumok esetében. A felhasználók a „szövegéhségük” mellett a „képéhségüket” is digitálisan elégítik ki. Ez hosszú távon a múzeumok működésében is teljes átalakulást jelent majd. A digitális múzeum már most jól kiegészíti a valódit. Digitális eszközökkel több látogatót vonzanak a valóságos múzeumok, ahogy a könyvtárak is, ha jól használják ezeket az eszközöket.

A továbbfejlesztés útjai

„A legjobb tartalom is hiábavaló, ha a felhasználó zsákutcába téved a honlapon keresés közben, vagy elkedvetlenedik a rákényszerített bonyolult útvonalak

miatt.” Ez a megállapítás a *Képzőművészet Magyarországon* és a *Web Gallery of Art* létrehozójától származik. Néhány *jellegzetes hiba*, amit a honlapkészítők rendszeresen elkövetnek:

A zavaróan gazdag tartalom akár elriasztó is lehet. Azonos tartalom több szempont szerinti bemutatása nehezíti a keresett konkrét információ megtalálását. A „művészies” grafikai elrendezés és grafikus elemek elvonják a látogató figyelmét a tartalomról és nehezítik a navigációt. A „felfedezésre” ösztönző felületek olyan választásra készítik a felhasználót, amelynek következményeit nem ismeri, nem kedveznek a konkrét témák iránt érdeklődőknek, és gyakran nem tartalmaznak olyan eszközöket, amelyek a keresett tartalom gyors megtalálásához kellenének. A honlapkészítők a tartalmat sokszor a kívülállók számára nem érthető elrendezésben és szakzsargonnal mutatják be. Nem számítanak a laikusok által elkövetett, valószínűsíthető útvonal tévesztésekre, így nem is adnak támogatást korrigálására. Gyakori hiba, hogy a honlap megértése feltételezi a valóságos intézmény ismeretét. A reális múzeum virtuális leképezése (teremről teremre történő követése) nem engedi meg a szabad navigációt stb.

Az ilyen és hasonló buktatókat tehát érdemes elkerülni. De nézzük pozitív oldalról a dolgot! Mi szükséges az igazán jó művészeti honlap létrehozásához? Idő, pénz és sok munka. A legelső dolog a *pénzügyi keretek* megteremtése. Állami fenntartású könyvtár, civil szervezet esetében számításba jöhetnek a pályázatok, de lehetséges magánszponzorok bevonása is. Kell egy részletes terv vagy projekt-munka, amelynek fontos részét képezi a költségvetés kidolgozása és a résztvevők megnevezése, feladataik körülhatárolása. A létrehozás fázisai: koncepció kialakítása, megvalósítás, közzététel, fenntartás, a használhatóság vizsgálata.

A *koncepció kialakítása* során először is el kell dönteni, milyen legyen a honlap. Egyszerű képgyűjtemény, virtuális múzeum, szakmai adatbázis, esetleg mindezek egyszerre? Fontos a tartalom körülhatárolása, a méret (mélység) meghatározása, a minőségi követelmények rögzítése, a szolgáltatások és jogosultságok körének, az interaktivitás mértékének megszabása. Mérlegelni kell azt is, hogy kik lesznek a felhasználók. Csak hazaiak vagy külföldiek is? Szakemberek vagy a nagyközönység? Tanárok, diákok? Más sajátos réteg?

A *megvalósítás* első fázisa a gyűjtőmunka (képi forrásanyagok, adatok, szöveg gyűjtése és létrehozása). Ezután következik a rendszerterv elkészítése, ami mélyebb informatikai tudást igényel. (Statikus vagy dinamikus – html, php –, adatbázis-kezelő, szkriptek, biztonsági megoldások stb.) Ha ez megvan, kezdődhet a kivitelezés, a megfelelő szakemberekkel együttműködve: digitalizálás, szoftverkészítés, grafikus arculat kialakítása, fordítás stb.

A *közzététel, fenntartás* szempontjából fontos a megfelelő szerver kiválasztása, a kezelői munkafelület kialakítására. Mindezek után kerülhet sor az anyag feltöltésére. Közben gondot kell fordítani a biztonsági intézkedésekre, a „láthatóságra” (PageRanking), a forgalom mérhetőségére is.

A *használhatóság elemzésénél* a fő szempontok: a navigáció áttekinthetősége, a tartalom és a célközönység összhangja, a tartalom és grafikus felület összhangja.

A modell jellemzői összefoglalva: *„félprofesszionális adatbázis, virtuális múzeumi elemek, sok szöveg. A nagyközönséget célozza meg, kiemelve az oktatási szempontokat. Szabad hozzáférés, a nonprofit felhasználás engedélyezése. Képernyőre optimalizált, nagy képek. Kész szövegek átvétele. Idegen nyelvű változat.*

Puritán grafikus arculat. Áttekinthető, egyszerű navigáció, frame (keret) szerkezet alkalmazása. Adatbáziselemek: betűrendes index, sokoldalú kereshetőség. Múzeumi elemek: tárlatvezetés, képeslapküldés, vendégkönyv, háttérzene. Oktatási elemek: ikerablakos elrendezés, kislexikon, bibliográfia, linkgyűjtemény. E-marketing eszközök használata a látogatottság növelésére. A robotok munkájának elősegítése, illetve korlátozása. A forgalom mérése és elemzése.”

Mindezt még ki lehet egészíteni néhány szemponttal, amelyek az utóbbi évek webhasználatára során kerültek előtérbe. Általában törekedni kell a saját, személyes jellegű arculat megteremtésére a világhálón is. Ezért fontos a jelenlét a népszerű közösségi oldalakon, a kapcsolatépítés, linkcsere. Jó lenne minél több művészt bevonni a fiatalabb generációból, és megteremteni a képanyag folyamatos bővítésének lehetőségét a bejelentkezett felhasználók számára segítség nélkül, „kívülről” is. Elengedhetetlen a friss információk folyamatos áramlása. A Virtuális Szentendrei Tárlat fejlesztésére vonatkoztatva például a lokális és globális művészeti hírek megjelenítése, valamint az állandó véleménycsere lehetőségének megteremtése (blog, fórum, üzenőfal működtetésével). Közönségszolgálató ötletnek tűnik a saját gyűjtemény kialakításának lehetősége a regisztrált felhasználók számára. Cél lehet még a dokumentumtár kiépítése: cikk-, könyv-, kép-, film- és hangzó adatbázis létrehozása. Alapkövetelmény a kétnyelvűség, vagyis az angol verzió elkészítése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek

- Egy nap Szentendrén. Szentendrei Könyvklub, 2007.
Haulisch Lenke: A szentendrei festészet kialakulása, története és stílusa 1945-ig. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977.
Lessig, Lawrence: Free Culture. New York, The Penguin Press, 2004.
Vise, David A., Malseed, Mark: A Google sztori. Budapest, K.u.K. Kiadó, [s. d.]

Folyóirat- és újságcikkek

- Antal Zsuzsanna: A szociális hálózat és a könyvtári rendszerek. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2012. 7. sz. 23. p.
Bognár Noémi Erika: A közkönyvtári blogok népszerűsége és sikere Magyarországon. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2012. 1. sz. 13. p.
Bucski Péter, Torontáli Zoltán: Érdemjegye: webkettes. Technológiával segített tanulás. = Figyelő, 2012. 34. sz. 30. p.
Kenczler Mihály: A keresés jövője. = IT Business, 2012. június 26., 12. p.
Ketten az informatikusok szuperligájából. Beszélgetés Marx Dániellel és Varró Dániellel. = Természet Világa. 2004. 2. sz. 76-78. p.
Mándy Gábor: Az internet és a könyvtári kutatások egy amerikai longitudinális vizsgálat sorozat tükrében. = Könyvtári Figyelő, 2012. 3. sz. 594. p.
Monok István: Időkapszula, vagy szolgáltató üzem. A könyvtárak ereje és gyengeségei. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 6. sz. 8. p.
Murányi Lajos: Változások a tájékoztatásban. Esettanulmány a tájékoztatási segédkönyvtár gyarapításáról. = Könyvtári Figyelő, 2012. 3. sz. 618. p.
Timár G.: Itt a honlap – hol a honlap? = Piac & Profit, 2012. 8. sz. 34. p.

Honlapok, blogok

Casey, Michael: „Service for the Next Generation Library: A Library 2.0 Perspective by Michael Casey” és „Michael e Casey”. www.librarycrunch.com, www.michaelecasey.com
Hann Ferenc: A szentendrei művészetről, röviden. Virtuális Szentendrei Tárlat, www.artendre.hu
Képzőművészet Magyarországon. www.hun-art.hu
A várpalotai Krúdy Gyula Városi Könyvtár blogja. http://krudylib.freeblog.hu/archives/2011/03/10/Google_Art_Project_-_menjen_mzeumba_virtulisan/
WAT Blog.com. <http://www.watblog.com/2010/07/28/yahoo-japans-googly-to-microsoft-alliances-with-google/>
Web Gallery of Art. www.wga.hu

Egyéb internetes források

Egy mandalat bánt engemet. A magyar írott kulturális örökség digitalizálásának időszerű kérdései című konferencia, OSZK, 2012. április 17. A felvétel megtekinthető: http://videotorium.hu/hu/recordings/details/4267,Mandalat_1_5.
Éjjeli őrző. Online folyóirat. <http://www.sztaki.hu/providers/nightwatch/index.html>
Farkas Péter: Gólem. <http://www.interment.de/golem/>
iNapló. <http://www.inaplo.hu/>
Kren Emil: Képalapú szolgáltatások a világhálón. Előadásvázlat. Elérhető: <http://www.mek.oszk.hu/minerva/html/digkonf200411/dok/kren-emil.ppt>
A Legal Code. Elérhető: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/hu/>
Schönnér Ágnes: A Talmud, mint hipertext. iNapló, 2003. november 24.
StoryMap Szentendre. <http://www.storymap.hu>
Szerzői jogi nyilatkozat. <http://textus.elte.hu/ja/szerzoijogi.html>
Your home in the Internet future. Az előadás elhangzott az ELTE Bölcsészettudományi Karán, 2012. október 10-én. Online elérhető: <http://www.elte.hu/hir?id=NW-3755>

Gaján Éva